

УДК 65.050.12

*М.В. Лучик, аспірант ПДАТУ**

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТЕНДЕНЦІЙ І ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ РОЗВИТКУ З ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Розкрита сутність економічної безпеки галузі національного господарства, проаналізований стан розвитку сільського господарства України з урахуванням сучасних загроз і ризиків, визначено зв'язок «економічна безпека галузі сільського господарства-продовольча безпека».

Ключові слова: економічна безпека галузі сільського господарства, продовольча безпека.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Економічна безпека традиційно розглядається як найважливіша характеристика економічної системи, що визначає її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стабільно забезпечувати розвиток національного господарства, а також реалізовувати національно-державні інтереси. Забезпечення економічної безпеки є гарантією незалежності країни, умовою стабільності й ефективної життєдіяльності суспільства, а також, як стверджує Глазьев С.Б., «...підтримкою належного рівня конкурентоздатності національної економіки в умовах глобальної конкуренції» [1, с. 113].

Економічна безпека галузей національного господарства є важливою складовою системи національної безпеки. Так, економічна безпека галузі сільського господарства вирішальною мірою забезпечує продовольчу безпеку країни. Однак аграрний сектор економіки – це не тільки проблеми виробництва зерна, м'яса і молока. Ефективний розвиток сільського господарства є неодмінною умовою реалізації трудового потенціалу села, зростання рівня життя і добробуту сільського населення в країні.

Висока собівартість вітчизняної продукції сільського господарства, невідповідність її міжнародним стандартам, низький рівень інвестицій та державної підтримки значно знижують конкурентоспроможність аграрної галузі України. Тому досягнення економічної безпеки провідних галузей національного господарства є важливою проблемою для поглибленого дослідження і вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблематика дослідження сутності і змісту економічної безпеки держави та її регіонів досліджується в працях таких відомих вітчизняних і російських науковців як З. Варналій, В. Геєць, С. Глазьев, Я. Жаліло, С. Кіреєв, В. Сенчагов, В. Ткаченко, В. Точілін та ін. Питанням економічної безпеки галузей реального сектору економіки присвячені праці С. Басалая, С. Волкова, Л. Горошковой, В. Корінева. Поряд з цим залишаються досі недостатньо дослідженими проблеми економічної безпеки аграрного сектору економіки.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз і оцінка розвитку сільського господарства України та наукове обґрунтування пріоритетних напрямів підвищення економічної безпеки сільського господарства як провідної галузі національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безпека в суспільстві, державі, регіоні являє собою об'єктивно необхідне соціально-економічне явище. Основним шляхом підтримки належного стану безпеки є формування цілісної системної динаміки, реалізація якої дозволить досягти позитивного стану функціонування соціально-економічних систем різних територіальних рівнів [2, с. 23].

Функціонування галузі здійснюється в умовах жорсткої конкуренції з подібними галузями у глобальному масштабі, що підвищує загрозу економічній безпеці, а також посилює необхідність регулювання умов функціонування суб'єктів галузі на макрорівні.

Російський науковець С.П. Волков визначає економічну безпеку галузі національної економіки як економічну захищеність галузі та інтересів її учасників від зовнішніх і внутрішніх загроз,

* Науковий керівник: доктор економічних наук, в. о. професора Волощук К.Б.

що дозволяє надійно зберегти та ефективно використати для виконання своєї місії її економічний потенціал. Місія ж галузі полягає в задоволенні потреб ринку в продукції галузі шляхом удосконалення технологічних процесів, на основі зниження обсягів бюджетного фінансування, в рамках державної стратегії розвитку національної економіки [3].

В.Л. Корінев розглядає економічну безпеку галузі як можливість забезпечення всебічного динамічного розвитку національного господарства шляхом максимально повного використання переваг поділу праці та її кооперації. Більше того, економічна безпека галузі пов'язана зі здатністю держави забезпечувати свої нагальні потреби самостійно [4, с. 44].

Галузь як виробник кінцевого товару, на думку Л.А. Горошкової, отримує додаткові можливості підвищення рівня своєї економічної безпеки за умови конкурентоспроможності на зовнішньому ринку забезпечуючих і технологічно споріднених галузей. Утворюються додаткові умови для оптимізації та підвищення ефективності виробництва, бо необхідність підтримки міжнародної конкурентоспроможності стимулює ці галузі до інновацій. Підвищення ефективності також досягається за рахунок ефекту синергії від взаємодії галузей [5, с. 117].

Україна за своїм виробничим потенціалом – аграрна країна. Особливістю сучасної регіональної організації реального сектору економіки країни є наявність практично у всіх регіонах аграрних підприємств. Рівень сільськогосподарського виробництва безпосередньо визначає продовольчу безпеку країни. Сільське господарство сприяє розвитку галузей, які поставляють засоби виробництва та споживають продукцію як сировину, а також надають транспортні, торговельні та інші послуги.

Однак в силу своєї специфіки аграрний сектор в умовах ринку не може на рівних брати участь у міжгалузевій конкуренції. Сільське господарство з його яскраво вираженим сезонним, циклічним характером відтворення є галуззю, більш відсталою в технологічному плані, ніж промисловість, і дає меншу віддачу на вкладений капітал.

Дані рис. 1 свідчать, що частка продукції сільськогосподарського виробництва у загальному показнику валової доданої вартості 2011 р. досягла 10,5% при обсягах інвестицій в основний капітал 7,6%. Основні ж фонди галузі становили лише 1,6% від показника в цілому по економіці.

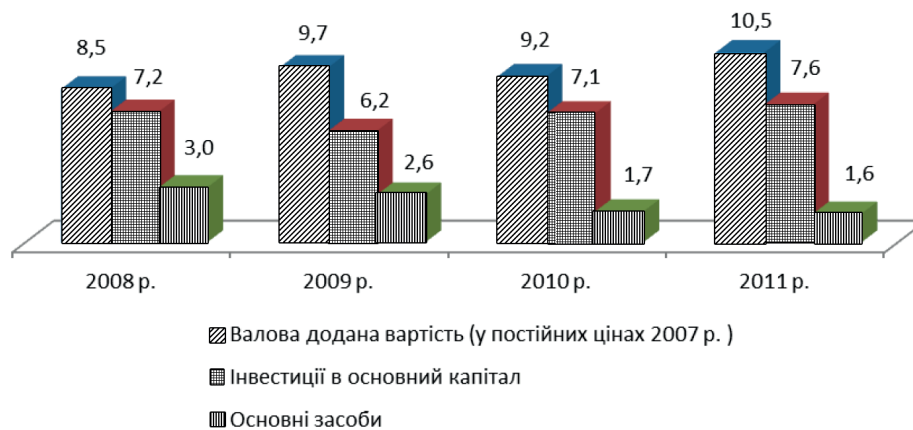

Рис. 1. Частка галузі сільського господарства в національній економіці України [6]

Найбільш гострою для галузі є проблема забезпеченості тракторами і комбайнами. За 2000-2011 рр. кількість тракторів всіх марок без тракторів, на яких змонтовані машини, скоротилась на 18,1%, а зернозбиральних комбайнів – практично на 20%. За останні п'ять років кількість основних видів техніки скоротилась: тракторів – на 2%, зернозбиральних комбайнів – на 5,9%. Знос основних засобів на сільськогосподарських підприємствах у 10-15 разів перевищує їх оновлення. Ряд важливих технологічних операцій, передбачених регламентами на вирощування сільськогосподарських культур, не виконується, що знижує урожайність і валове виробництво продукції.

За попередніми даними, 2012 р. індекс обсягу сільськогосподарського виробництва порівняно з 2011 р. становив 95,5%, у т.ч. у сільськогосподарських підприємствах – 93,5%, у господарствах населення – 97,6% (рис. 2).

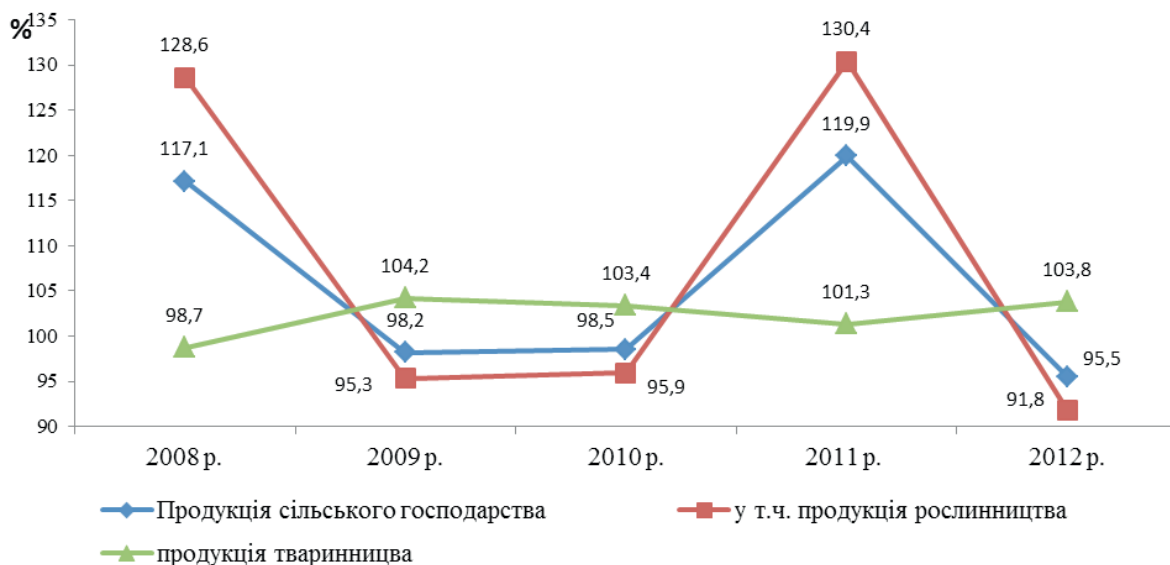

Рис. 2. Динаміка обсягу сільськогосподарського виробництва (у відсотках до попереднього року) [7]

Індекс виробництва продукції рослинництва 2012 р. порівняно з 2011 становив лише 91,8%, у т.ч. в аграрних підприємствах – 89,1%, господарствах населення – 95,4%. Зниження показника виробництва продукції свідчить про значне погіршення ситуації в галузі. Слід відмітити, що попередній 2011 рік був врожайним і індекс виробництва становив 130,4%.

2012 р. спостерігалось зниження урожайності всіх зернових культур, крім жита і вівса. Знизилась також урожайність картоплі (на 7,0 ц на 1 га), сої (3,4 ц/га), соняшника на зерно (1,9 ц/га). Зменшилась не лише урожайність сільськогосподарських культур, а й площі посіву, зокрема пшениці, ячменю, гречки, цукрових буряків (фабричних), ріпаку, що безпосередньо вплинуло на зниження валового збору. Так, при збільшенні 2012 р. урожайності цукрових буряків на 44,1 ц/га їх валовий збір знизився на 456,9 тис. т за рахунок зменшення площ посіву на 13,0%.

2012 р. індекс виробництва продукції тваринництва порівняно з 2011 становив 103,8%, у т.ч. у сільськогосподарських підприємствах – 107,6%, господарствах населення – 101,2%.

У господарствах всіх категорій 2012 р. обсяг вирощування худоби та птиці збільшено порівняно з 2011 на 3,4% (табл. 1).

Таблиця 1

Виробництво основних видів продукції тваринництва за 2008-2012 рр.*

Показник	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. до 2008 р., %	2012 р. до 2011 р., %
М'ясо, тис. т	2723,2	2738	2925,4	3031,8	3136,3	115,2	103,4
Молоко, тис. т	11761,3	11609,6	11248,5	11086	11388,6	96,8	102,7
Яйця, млн. шт.	14956,5	15907,5	11086	18689,8	19116,7	127,8	102,3

*Джерело: Державна служба статистики України [6, 7]

Середній надій молока від однієї корови в аграрних підприємствах (крім малих) 2012 р. становив 4664 кг (порівняно з 2011 р. збільшився на 13,3%), господарствах населення – 4442 кг (збільшився на 1,5%). Виробництво яєць господарствами усіх категорій за рік зросло на 2,3 в.п.

Аналіз показав, що за останні п'ять років виробництво м'яса збільшилось на 15,2%, яєць – на 27,8%. Однак виробництво молока зменшилось на 3,2 в.п.

Суттєву загрозу економічній безпеці галузі сільського господарства становить низька ефективність сільськогосподарського виробництва. За попередніми підсумками, результат від основної діяльності сільськогосподарських підприємств (крім малих) 2012 р. порівняно з 2011 становив 20099,7 млн. грн. прибутку, рівень рентабельності (без урахування бюджетних дотацій і доплат) у цілому склав 19,7%, що на 6,7% менше попереднього року. Рівень рентабель-

ності виробництва продукції тваринництва ще нижчий [8]. Але слід зауважити, що за 2008-2012 рр. прибутковість даної галузі зросла від 0,1 до 14,2%.

Прибутки від виробництва продукції сільського господарства і надання послуг у рослинництві і тваринництві отримали 75% підприємств, в середньому на 1 підприємство сума прибутку становила 3,5 млн. грн. (2011 р. – відповідно 79% і 3,0 млн. грн.). У той же час 25% підприємств отримали від сільськогосподарського виробництва збитки, сума яких у розрахунку на 1 підприємство склала 1,6 млн. грн. (2011 р. – відповідно 21% і 1,2 млн. грн.).

Відносно високою 2012 р. була рентабельність виробництва курячих яєць (52,5%), соняшнику (45,1%), ріпаку (20,6%), цукрових буряків (15,9%), зернових (14,8%). Збитковим залишається виробництво великої рогатої худоби (-29,5%), птиці (-6,0%). Збитковим виявилось цього року виробництво картоплі (-21,4%), овочів відкритого ґрунту (-7,4%) [8].

Нарощування обсягів сільськогосподарського виробництва та відповідно підвищення його прибутковості можна забезпечити лише переведенням галузі на інноваційний шлях розвитку, запроваджуючи передові технічні засоби й технології, враховуючи всі фактори – від аналізу ґрунту й покупки сучасних складових агротехнологій до переробки, транспортування й реалізації продукції.

Несприятливий інвестиційний клімат в Україні ускладнює процес залучення іноземних інвестицій в економіку в цілому та є загрозою економічній безпеці в аграрній сфері. 2012 р. в економіку України іноземними інвесторами вкладено 6013,1 млн. дол. США прямих інвестицій (акціонерного капіталу). Основними інвесторами галузі сільського господарства є Кіпр (395,9 млн. дол. США), Велика Британія (43,3 млн. дол. США), Віргінські острови (Британія) (29,4 млн. дол. США) [9].

2012 р. в аграрний сектор України залучено всього 800,7 млн. дол. США іноземних інвестицій або близько 1,5% їх загального обсягу в країні (рис. 3). І хоча у порівнянні з 2011 р. спостерігається позитивна тенденція зростання обсягів іноземних інвестицій в галузь, однак відносно 2008 р. це на 12,6 млрд. дол. США або на 1,5% менше. За часткою в інвестиціях аграрний сектор значно поступається іншим галузям. За останні п'ять років частка аграрних підприємств, які змогли залучити іноземний капітал, зменшилась з 2,3% (2008 р.) до 1,5% (2012 р.).

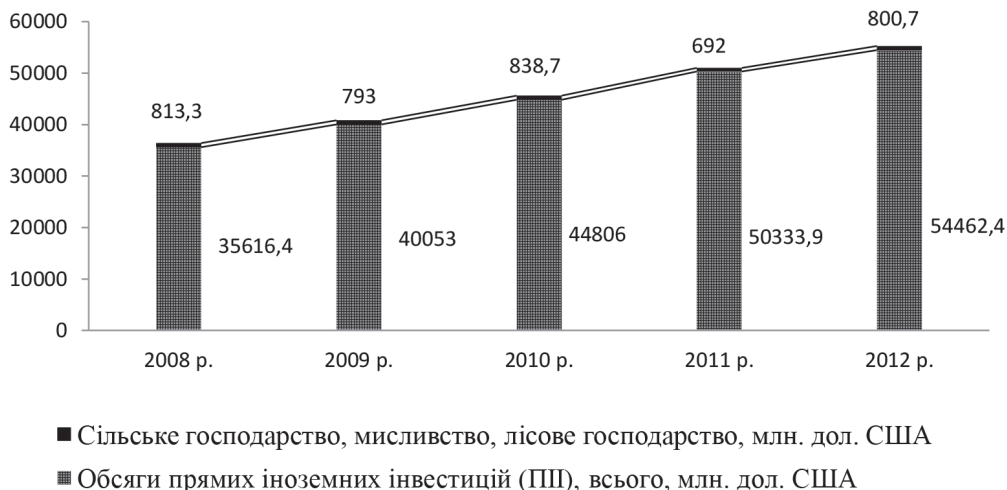

Рис. 3. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в аграрний сектор економіки України за 2008-2012 рр. [6, 9]

Отже, як видно, сільське господарство обділено інвестиціями, на відміну від підприємств промисловості, на яких зосереджено 31,5% усіх іноземних інвестицій, що надійшли в економіку України 2012 р.; фінансових установ – 29,6% від загального обсягу; організацій, що здійснюють операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємцям, – 16,6%; підприємств торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – 11,0%.

Форми надходження іноземних інвестицій теж відрізняються за галузями. У сільському господарстві дві третини іноземних інвестицій складають грошові кошти, решта – нерухоме майно. У харчовій промисловості, навпаки, – третина іноземного капіталу надходить у грошовій формі, решта – у формі майна.

Низькі інвестиційні можливості, незадовільний стан галузі сільського господарства залишають певну імпорتنу залежність економіки України щодо продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції. Так, стрімке збільшення імпорту свинини до України до 203,7 тис. тонн 2012 р. з 86,2 тис. тонн 2011 призвело до збиткової роботи підприємств сектору.

Однак, слід зауважити, що у попередні роки частка агропродовольчого експорту в загальних показниках експорту поступово знижувалась і 2011 р. становила 7,7%, що на 3,2 в.п. менше, ніж 2009 р. і на 1,8 в.п. – ніж 2010 р. (рис. 4).

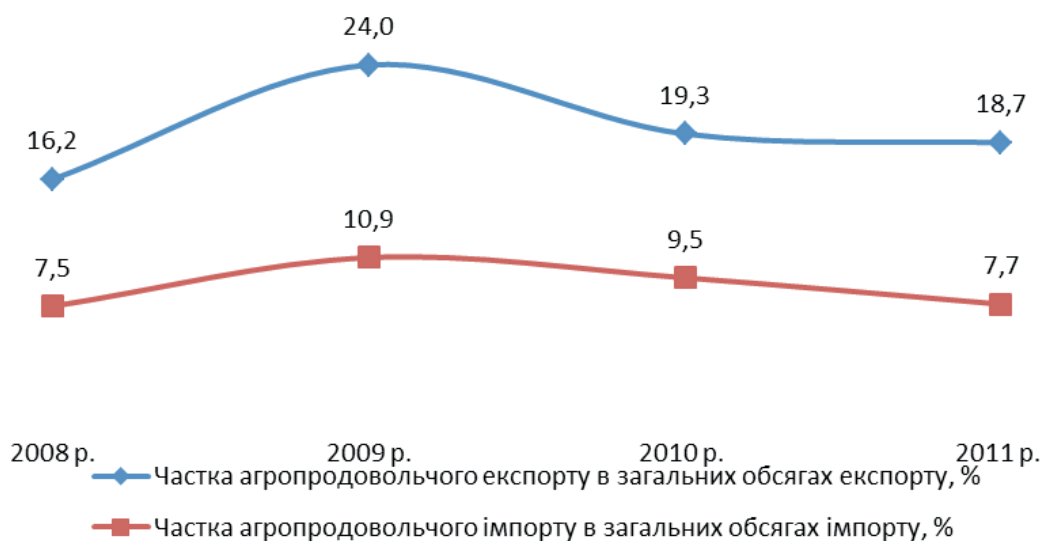

Рис. 4. Динаміка агропродовольчого експорту-імпорту за 2008-2011 р. [6]

Позитивні тенденції в Україні порівняно з 2008 р. мали місце за рахунок збільшення експорту продовольства. У структурі українського експорту переважає продукція рослинництва, найбільша частка якої припадає на зернові та соняшникову олію. Збільшився також експорт овочевої продукції. 2012 р. ситуація ще покращилась. Експорт сільськогосподарської продукції виріс на 40% і склав 18,3 млрд. дол.

Міністр аграрної політики і продовольства України М. Присяжнюк стверджує, що «...на сьогодні українці споживають 90% продуктів харчування, вироблених в Україні. Для зниження у структурі споживання частки імпортованого до України м'яса і м'ясопродуктів з 17 до 7% державою передбачено побудувати і реконструювати 153 тваринницьких комплекси, здійснювати підтримку одноосібників і власників сімейних ферм» [10].

Загострення світової продовольчої кризи актуалізують питання забезпечення продовольчої безпеки для переважної більшості країн світу. Україна має можливості забезпечити не лише власну продовольчу безпеку, а й стати потужним експортером продовольства і сільськогосподарської продукції.

Висновки. Отже, забезпечити продовольчу безпеку країни може тільки ефективно функціонуючий аграрний сектор економіки країни, що використовує ресурсозберігаючі технології, інновації у виробничих процесах, має потужну матеріально-технічну базу та продукує конкурентоспроможну продукцію. Тому необхідно чітко визначити пріоритетні напрями розвитку галузі сільського господарства і забезпечити джерела його інвестування. Чітко налагоджений механізм функціонування виробничо-економічних відносин в аграрній галузі сприятиме підвищенню рівня самозабезпечення за видами продукції і в підсумку дозволить забезпечити продовольчу безпеку країни, розбудувати інфраструктуру сільських територій і зберегти трудовий потенціал села.

Список використаних джерел

1. Глазьев С.Ю. Безопасность экономическая / С. Ю. Глазьев // Политическая энциклопедия. В 2 т. Т. 1. А-М / рук. науч. проекта Г. Ю. Семигин. – М., 1999. – 189 с.
2. Ткаченко В.Г. Проблемы региональной экономической безопасности в условиях пост-индустриального периода в Украине / В. Г. Ткаченко // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 22-27.
3. Волков С.П. Особенности обеспечения экономической безопасности отрасли национальной экономики / С.П. Волков [Электронный ресурс] // Экономика России: основные направления совершенствования. Межвузовский сборник научных трудов – 2005. – Вып. 5. – Доступ до ресурса: <http://www.cfn.ru/bandurin/article/sbrn05/index.shtml>.
4. Корінев В.Л. Проблеми економічної безпеки галузей вітчизняної економіки на сучасному етапі їх розвитку / В.Л. Корінев // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2012. – № 4. – С. 44-48.
5. Горошкова Л. А. Аналіз детермінант економічної безпеки галузей національного господарства / Л. А. Горошкова // Економічний вісник університету. Економічний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г. Сковороди. – 2012. – Вип. 19. – С. 113-129.
6. Сільське господарство України за 2011 рік: стат. зб. / Державна служба статистики України. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 376 с.
7. Стан сільського господарства у 2012 році: експрес-випуск / Державна служба статистики України. – К.: Держстат України, 2013. – 2 с.
8. Економічні результати сільськогосподарського виробництва за 2012 рік: експрес-випуск / Державна служба статистики України. – К.: Держстат України, 2013. – 5 с.
9. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України у 2012 році: експрес-випуск / Державна служба статистики України. – К.: Держстат України, 2013. – 14 с.
10. Підтримка тваринництва дасть можливість зменшити імпорт м'яса та м'ясопродуктів [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/4382>.

Аннотация. Раскрыта сущность экономической безопасности отрасли национальной экономики, проанализировано развитие сельского хозяйства Украины с учетом современных угроз и рисков, определена связь «экономическая безопасность отрасли-продовольственная безопасность».

Ключевые слова: экономическая безопасность отрасли сельского хозяйства, продовольственная безопасность.

Annotation. The article reveals the essence of economic security of industry of the national economy, the development of agriculture in Ukraine is analyzed considering with current threats and risks, also liaison between «economic security of the branch-food security» is identified there.

Keywords: economic security of agricultural, food security.

УДК 631.16:658.27:633 (477.85)

О.М. Романіка, аспірант ПДАТУ

СУЧАСНИЙ СТАН ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ РОСЛИННИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ БУКОВИНИ

Досліджується питання ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, динаміки та якісного стану основних засобів рослинництва сільськогосподарських підприємств Чернівецької області протягом останніх років.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, рослинництво, основні засоби, первісна вартість, залишкова вартість, знос, придатність.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Основні засоби є однією з головних складових майна підприємства.